

Els valors i el tractament dels arbres al Japó

Josep Gordi Serrat
Departament de Geografia
Universitat de Girona
Josep.gordi@udg.edu

Resum

Aquest article analitza quins són els valors que la societat japonesa atorga als arbres i boscos del seu país. Aquesta anàlisi es fonamenta en l'observació de com són tractats i utilitzats en jardineria, la literatura i l'art, les pràctiques religioses i les celebracions o festes socials. Per dur a terme aquest objectiu, presentarem, en primer lloc, les característiques climàtiques, forestals i de l'evolució forestal del Japó. En segon lloc, comprovarem quin és el paper dels arbres en la jardineria, en les pràctiques religioses així com en les festes socials i en la literatura i l'art. En darrer lloc, presentarem unes conclusions sobre les causes i conseqüències de l'elevat valor dels arbres i boscos pels japonesos.

Paraules clau: arbre, jardí, religió

Resumen: *Los valores y el tratamiento de los árboles en Japón*

Este artículo analiza cuáles son los valores que la sociedad japonesa otorga a los árboles y bosques de su país. Este análisis se fundamenta en la observación de cómo son tratados y utilizados en jardinería, la literatura y el arte, las prácticas religiosas y las celebraciones o fiestas sociales. Para llevar a cabo este objetivo, presentaremos, en primer lugar, las características climáticas, forestales y de la evolución forestal del Japón. En segundo lugar, comprobaremos cuál es el papel de los árboles en la jardinería, en las prácticas religiosas así como en las fiestas sociales y en la literatura y el arte. En último lugar, presentaremos unas conclusiones sobre las causas y consecuencias del elevado valor de los árboles y bosques para los japoneses.

Palabras clave: árbol, jardín, religión

Abstract: *The value and the treatment of trees in Japan*

This article analyzes the value that trees and forest has in Japanese culture. This analysis is based on the observation of the ways trees and forest are use treated in gardening, literature, and the arts as well as in religious practices and in celebration and other types of social events. In first place, we will introduce the climatic and forest characteristic, and its evolution in Japan. In second place, we will assess the role they have in different aspects of Japanese culture such, gardening, religion, the arts or literature. Finally, we will present our conclusions over the causes and consequences of the high value that trees and forest have in Japanese culture.

Key words: tree, garden, religion

* * *

Introducció

Possiblement el poble japonès sigui un dels que tenen major estima i cura del seus arbres i boscos ja que aquests no només són presents en els paisatges de muntanya sinó que també ens apareixen en tots els jardins públics i privats, és a dir, que són un element molt important en el disseny dels jardins de palaus, castells, temples, santuaris i també en els de les cases particulars que gaudeixen de jardí per minso que sigui.

L'objectiu d'aquest article és explicar, de forma molt sintètica, com són les relacions del poble japonès amb els seus arbres. Per dur-ho a terme esmentarem, breument, els principals tipus de climes i boscos, el paper dels arbres a la jardineria, els arbres dins de l'art i la literatura, els arbres dins la religió i les festes socials al voltant de l'arbre. En darrer lloc, presentarem unes conclusions sobre les causes i conseqüències de l'elevat valor dels arbres i boscos pels japonesos.

Un element que ajuda a entendre l'elevat valor que la societat japonesa atorga als arbres i boscos, és que aquests, malgrat ser fortament explotats per la construcció i per fer funcionar forns de ceràmica entre les èpoques Edo i Meiji, posteriorment es van beneficiar d'importants mesures reforestadores impulsades pel governs de l'època Meiji i com a resultat del notable valor espiritual d'algunes muntanyes i valls lligades a temples van crear-se un important conjunt de boscos sagrats.

Una dada molt important a tenir present de cara a entendre la importància del mantell vegetal és que al Japó, gràcies a la climatologia i a que és un territori força muntanyós i on les planes només representen el 25% del territori, la superfície forestal representa el 68% del territori, cosa que el converteix en un dels països amb un índex de boscos més elevat del món (taula 1). Dels 24 milions d'hectàrees forestals, 8 milions tenen algun tipus de protecció i la meitat d'aquestes se situen dins de parcs nacionals. L'Agència de Medi Ambient del govern japonès encara estima que existeixen 13,6 milions d'hectàrees de boscos naturals.

Actualment els aprofitaments forestals al Japó tendeixen a l'estancament, producte, sobretot, de la reducció de la competitivitat de les empreses forestals japoneses respecte al preu de la fusta provinent d'altres països. En contrapartida, el Japó és un dels grans consumidors de fusta del món i, en conseqüència, és un dels grans importadors mundials. Aquesta realitat genera la següent paradoxa: el Japó, que és un dels països amb un elevat nivell de protecció dels seus boscos esdevé, a la vegada, un dels grans impulsors de la desforestació a nivell mundial, tant de les selves tropicals d'Àsia (taula 2) com dels boscos de coníferes (taula 3).

Taula 1. Principals dades territorials del Japó

Superfície total	37.793.000 ha
Superfície agrícola	4.560.000 ha
Superfície forestal	24.868.000 ha

Font: Imaizum (2005)

Taula 2. Principals països importadors de fusta tropical (1991)

Països	%
Japó	33,3
Corea del sud	8,6
Tailàndia	5,3
Estats Units	4,7
Gran Bretanya	4,3
França	3,5
Holanda	2,9
Itàlia	2,7
Alemanya	2,5
Espanya	1,5

Font: <http://Faostat.fao.org>

Taula 3. Volum de fusta serrada de coníferes importada a Japó, per països de procedència

Països	Importacions expressades en m³
Alemanya	81.000
Àustria	272.000
Canadà	2.635.000
Xile	403.000
Xina	403.000
Estats Units	216.000
Rússia	707.000
Finlàndia	710.000
Letònia	81.000
Nova Zelanda	170.000
República Txeca	45.000
Romania	161.000
Suècia	593.000
Total	6.208.000

Font: <http://Faostat.fao.org>

El marc teòric i la metodologia

Aquest article s'inscriu dins la Geografia Cultural. Només cal recordar que un dels objectes d'interès d'aquesta branca de la Geografia és l'estudi de les relacions entre els éssers humans i el medi, incloent la percepció social dels elements naturals (Capella i Lois, 2002).

L'estudi de la percepció i el tractament dels arbres i els boscos per la societat japonesa fa recordar les paraules de Nicolás Ortega Cantero (1987): "El punt de vista geogràfic és una modalitat de la cultura i, com a tal, reclama el conreu de la sensibilitat cultural de qui l'aprèn i de qui el practica".

El paisatge és un dels àmbits de recerca més importants dins la Geografia cultural. Aquesta branca de la Geografia entén que el paisatge és quelcom més que una realitat material ja que dins seu acostuma a atresorar qualitats i valors que no hem de renunciar a entendre (Ortega, 1998); fins i tot quan fan referència a l'associació entre la natura i el cos humà (Cosgrove, 2002) que s'esdevé de gran importància en les societats orientals.

El conjunt de textos consultats per a la redacció d'aquest article es poden agrupar en dos grups. El primer comprèn els estudis sobre les característi-

ques i l'evolució del mantell vegetal, així com de les diferents tècniques que s'utilitzen en la construcció dels jardins. El segon aglutina els treballs que analitzen les relacions culturals i espirituals entre els pobles orientals i el seu paisatge.

Un dels autors europeus que més ha aprofundit en les relacions entre la natura i la societat japonesa és Agustín Berque (1986). Aquest geògraf francès va fer la seva tesi doctoral sobre la colonització de l'illa d'Hokkaido i de les seves estades en terres japoneses en va extreure nombrosos ensenyaments sobre les relacions entre la cultura i el paisatge (Berque, 1999). A. Berque va dedicar un capítol del seu llibre *Le sauvage et l'artifice. Les japonais devant la nature* a analitzar les relacions entre els vegetals i la societat. Respecte dels paisatges forestals, Berque esmenta que els japonesos distingeixen entre els boscos modificats, anomenats *sato yama* i els boscos sagrats, anomenats *Chinju no mori*. Els paisatges forestals del *sato yama* es caracteritzen per la modificació de la distribució natural de les espècies arbòries. En aquest sentit, un dels grups d'arbres més afavorits ha estat el de les coníferes i, sobretot, el *Pinus densiflora*. Pel que fa a la protecció dels boscos, durant l'època Edo es van prendre importants mesures per protegir espais forestals i afavorir la reforestació. D'aquesta època daten alguns dels boscos més interessants del Japó, com el bosc de *sugis* o cedre roig japonès d'Akita, la foresta de xiprers de Kisoo o la magnífica avinguda de *sugis* dels temples de Nikko, de la qual parlarem més endavant.

Berque també ens explica la importància dels vegetals en la vida dels japonesos, ja que els vegetals dominen bona part de l'estètica tradicional i, per tant, apareixen en la decoració dels quimonos o en la decoració dels murs de les cases; també comenta que el tractament dels arbres té una clara influència xinesa (Berque, 1995) i estableix que a la Xina i sota la dinastia Han es crea, per primera vegada al món, una estètica paisatgística que té concrecions en la literatura, la pintura i els jardins. Aquesta estètica xinesa del paisatge es va estendre als països veïns, com el Japó i Corea.

Pel que fa a la concepció cultural del bosc, al Japó com a Europa, es parteix del mite de la selva primitiva on es dipositen els sabers ancestrals. Ara bé, per als japonesos, el bosc té més atributs ja que té un elevat valor identitari. Segons Berque el bosc que més s'adiu amb aquesta selva primigènica era la laurisilva que s'estenia per les planures centrals del Japó i que, majoritàriament, ha desaparegut producte de la cultura de l'arròs i la urbanització.

Respecte de la metodologia utilitzada, cal esmentar que tot l'article es fonamenta en l'observació directa fruit d'un viatge al Japó (estiu de 2010) que ens va permetre observar i gaudir els principals temples així com els seus entorns i jardins de Tokio, Kyoto, Nara, Nikko, Nakone i el de l'illa de Miyajima. L'organització de l'article es focalitza en els arbres i com aquests impregnen moltes de les manifestacions culturals del poble japonès. Per aquest motiu parlem de jardins, religió, literatura i festes populars, amb la voluntat de fer comprendre que el seu paper és molt present en la vida dels japonesos.

Els climes i els boscos

El Japó és un arxipèlag d'illes que s'estenen des de les latituds boreals fins a les subtropicals, tot i que n'hi ha quatre que representen el 99 % del territori: Hokkaido, Honshu, Shikoku i Kyushu.

El clima està influït per l'acció al llarg de l'any de dos tipus diferents de masses d'aire i de dos corrents marins. A l'hivern les illes japoneses es veuen afectades per les altes pressions siberianes i a l'estiu per les baixes pressions asiàtiques, fet que genera uns hiverns força rigorosos i uns estius humits i calorosos. Respecte als corrents marins, el Japó es veu influenciat per un corrent càlid que procedeix del sud i que afavoreix que les terres més meridionals tinguin un règim tèrmic més suau que conjuntament amb l'elevada pluviositat permeten el creixement de la laurisilva. El segon és un corrent fred procedent del Pacífic nord que afecta, sobretot, l'illa de Hokkaido i la zona més septentrional de Honshu. Per tant, les temperatures disminueixen de nord a sud i, en conseqüència, l'hivern és fred, sobretot al nord del país i, en canvi, l'estiu és molt humit i xafogós, sobretot al centre i sud del país. D'altra part, les precipitacions són abundants tot l'any (més de 1.000 mm anuals) i, per tant, no hi ha estació seca en cap sector del territori japonès.

Producte d'aquesta successió climàtica, a les illes septentrionals predominen els boscos de coníferes, al centre les boscanes decídues i a les terres meridionals apareixen les selves temperades de laurifòlies. Cal remarcar que aquestes tres grans sanefes forestals no són pures sinó tot el contrari, és a dir, que ens apareixen nombrosos boscos mixtos. Per exemple, entremig de les fagedes japoneses creix una conífera gegantina. Es tracta del Sugi (*Cryptomeria japonica*), del qual explicarem, més endavant i amb més cura, les seves característiques, la seva simbologia i utilització ja que és l'arbre nacional del Japó. Cal precisar que pròpiament no es tracta d'un cedre, ja que aquest gegant és un representant de la família de les taxodiàcies. Per tant, és un parent de les sequoies.

Tot seguit, esmentarem amb més detall, seguint la successió latitudinal les principals formacions forestals del Japó.

A les illes més septentrionals del Japó ens apareix el bosc boreal o taigà el qual també creix a les zones muntanyoses fins al centre de l'illa de Honshu. Cal remarcar que la taigà de Hokkaido és una de les més meridionals de l'Extrem Orient. Aquest bosc de coníferes està dominat pels avets (*Abies mariesii* i *Abies veitchii*) i les pícees (*Picea jezoensis* i *Picea glehnii*).

Les boscanes decídues s'estenen des del sud de l'illa de Hokkaido fins al centre de l'illa de Honshu. Una de les característiques d'aquestes bosquíries és la seva riquesa florística. La major part d'aquests boscos caducifolis són fagedes (*Fagus crenata* i *Fagus japonica*), en segon lloc ens apareixen les rouredes (*Quercus acutissima* i *Quercus dentata*). La varietat cromàtica dels caducifolis a llarg de les estacions fa que aquests arbres siguin molt estimats pels japonesos. Alguns

caducifolis interessants són els següents: el *katsura* (*Cercidiphyllum japonicum*) que és un arbre alt, d'uns 25 o 30 m, d'aspecte gràcil, amb un tronc d'escorça clara i capçades esclarissades de branques primes i arquejades que quan surten a la primavera són d'un color rosat brillant, a l'estiu d'un verd profund i a la tardor les seves fulles adopten coloracions entre grogues i vermelloses; en segon lloc, volem esmentar els arbres del gènere *Acer*, com *Acer japonicum*, que presentem unes coloracions tardorenques espectaculars.

A les terres més meridionals, sobretot a les illes de Shikoku i Kyushu, les selves temperades laurifòlies ocupaven grans extensions, però, majoritàriament han estat substituïdes per camps de conreu i arrossars i, actualment, només es conserven bons exemples de laurisilves en algunes de les illes més petites i allunyades. La laurisilva és un bosc de planifolis perennifolis que es caracteritza per presentar una gran diversitat d'arbres, entre les quals destaca el camforer (*Cinnamomum camphora*) i diferents alzines japoneses.

El Japó té una de les cultures silvícoles més antigues del món. Els seus boscos foren els primers a gaudir d'unes lleis que els protegien i en regulaven l'explotació. En concret fa més d'un mil·lenni que la producció de fusta va ser incorporada a les regulacions oficials i a les funcions del govern. Aquest va crear uns organismes anomenats *zojishi* destinats a la supervisió dels aprofitaments fustaires. Els *zojishi* (Autoria vària, 1993) davant dels problemes de desforestació que afectaven algunes regions del país van promoure importants plantacions. Des d'aleshores, el sentiment de conservació i respecte pels boscos ha arrelat profundament en la cultura japonesa. Un exemple d'aquesta llarga connexió entre els arbres i el poble japonès ens apareix en el primer llibre d'història del Japó¹ escrit el 720 dC on es llegeix que “Totes les plantes i arbres poden dir-nos moltes coses”.

Els arbres dins la jardineria

Els japonesos, fortament influïts pels preceptes religiosos xintoïstes i budistes i les tècniques vingudes de la Xina, entenen el jardí com un microcosmos del paisatge natural. Com que per als budistes la contemplació és el mitjà per a la superació personal i, per tant, el camí per arribar a la pau interior o nirvana, la casa o el temple i el jardí constituïen una unitat indivisible.

En l'evolució del jardí japonès podem establir les següents etapes. La primera fortament influenciada pels principis del xintoïsm, parteix del fet que el pati inicialment buit va incorporant els elements primaris de l'entorn natural, és a dir: l'aigua, les roques i els arbres. A continuació apareix el relleu en crear-se en tot el jardí, petits monticles i, més endavant, s'estableix la comunicació entre els

1. Es tracta del llibre *Nihon Shoki* que sol traduir-se com *The Chronicles of Japan*.

diferents elements del jardí en construir-se els camins i els ponts que creuen els diversos petits estanys i rierols. La segona etapa es caracteritza per la influència del budisme zen i el jardí és converteix en un espai estàtic de contemplació i simbolisme per ser observat des del temple o santuari. Un clar exemple de jardí d'aquesta segona etapa és el del recinte del temple de Ginkaku-ji declarat patrimoni de la humanitat per la UNESCO i situat al peu de les muntanyes que envolten Kyoto (foto 1).

En la tercera etapa, que es desenvolupa dins de l'època Edo (1615-1868), el jardí agafa moviment, és a dir, el jardí passa a ser un espai per ser contemplat des dels camins que hi ha en el seu interior. Un exemple d'aquest nou tipus de jardí és el del palau imperial de Katsura a Kyoto que té un sender amb 1769 pedres simbòliques que, circumdant el jardí, connecta amb el palau. Cal emfatitzar que el passeig per les diferents parts del jardí també pot ser considerat una experiència mística (Jellicoe, 1995).

Fotografia 1. Jardí del temple de Ginkaku-ji a la ciutat de Kyoto

Totes les fotografies són de l'autor, Josep Gordi

Es tracta d'un jardí pensat per a la contemplació en el qual el sòl està format per dos elements: el primer és el quars que forma diferents formes geomètriques i que s'ha extret de la llera d'un riu i que no pot ser trepitjat, amb excepció del seu cuidador. En segon lloc apareix la vegetació, majoritàriament arbres i arbustos.

A tall de conclusió podem afirmar que el jardí japonès es fonamenta en tres elements ornamentals: la pedra, l'aigua i l'arbre. Ens endinsarem, breument, en la utilització i la simbologia dels arbres en el jardí japonès, tot i que l'arbre té un paper secundari respecte als dos elements anteriors (Páez de la Cadena, 1998). La importància dels arbres en el jardí radica en tres fets. El primer és que el seu desenvolupament al llarg del temps ens ofereix el simbolisme del pas del temps en les seves clàssiques etapes: joventut, maduresa i senectut. En aquest darrer àmbit els arbres de gran longevitat reben atencions especials i acurades per mantenir-los en bon estat i per afavorir el seu coneixement entre la població. Per enriquir aquesta afirmació presentarem dos exemples. El primer és del jardí de Hama dins de la ciutat de Tokio, el qual va ser construït el segle XVII com a retir d'una família Shogun. Actualment aquest jardí es pot considerar un parc urbà que simbolitza clarament el contrast entre tradició i modernitat a la ciutat de Tokio. Aquest jardí alberga un pi plantat el 1709 on totes les seves branques més baixes es troben recolzades sobre estructures de fusta per evitar que es trenquin (foto 2). Es tracta, al nostre entendre, d'un encomiable exercici de *geriatria* forestal.

En segon lloc, com exemple de com es pot fomentar el coneixement dels arbres entre la població, volem esmentar el cas d'un arbre monumental situat en el parc que envolta el palau imperial de Kyoto. Al peu d'aquest arbre trobem un cartell que explica la seva vàlua històrica i, a la vegada, dins del cartell hi ha una planxa de metall amb un gravat de la fulla pensat perquè els ciutadans puguin marcar sobre un paper les formes de la fulla (foto 3) i endur-se'l a casa com a record.

Fotografia 2. Pi (*Pinus thumbergii*) plantat el 1709 al jardí de Hama a Tokio

Cal recordar que els arbres, a més de representar el pas del temps, en el jardí tenen diferents simbologies. Generalment representen la supervivència ja que donen fruits, els quals són la base alimentària de molts animals i, en alguns casos, també són consumits per les persones. També simbolitzen l'univers natural ja que uneixen els tres móns, el subterrani, el terrestre i el celestial i, en conseqüència, són objecte de contemplació i passeig. Alguns arbres producte de la seva longevitat o de la seva situació prenen un valor simbòlic per ells mateixos. Per exemple, dins del recinte del palau imperial de Kyoto i davant de l'entrada a l'edifici dedicat a les audiències de l'emperador ens apareixen dos arbres plantats a cada costat de la porta. En una banda hi ha un cirerer (*Prunus* sp.) i a l'altra un pi (*Pinus densiflora*). El primer simbolitza el caràcter efímer de la bellesa, ja que el màxim esplendor estètic d'aquest arbre coincideix amb la seva floració que només dura uns dies. El segon és el símbol de la longevitat ja que els pins poden viure centenars d'anys.

Finalment els arbres i la resta dels vegetals utilitzats en els jardins tenen un clar i contundent valor estètic ja que les seves formes i colors varien al llarg de l'any i el pas del temps. D'altra part, els arbres, per aconseguir representar el seu valor simbòlic dins del jardí, s'ubiquen en els indrets on poden desenvolupar millor el seu port, el seu cromatisme i la seva bellesa, en ocasions jugant amb el seu reflex sobre l'aigua.

Per fomentar el valor estètic dels vegetals es produeix, en ocasions, la seva poda. En canvi en altres casos s'evita el trencament de les branques més baixes recolzant-les en estructures de fusta, tal com ja s'ha il·lustrat anteriorment. Un altre tractament ornamental de l'arbre és la seva miniaturització, és a dir, la seva conversió en bonsai. Aquesta és una tècnica originària de la Xina però molt arrelada a la cultura japonesa. Tant els bonsais com les composicions florals o *ikebana* tenen un important valor ornamental tant en els interiors de les cases com en els jardins.

Fotografia 3. Detall d'un cartell situat al peu d'un arbre del parc que envolta el palau imperial de Kyoto. Està pensat perquè els ciutadans puguin endur-se un record, dibuixat, de les característiques de la fulla d'aquest arbre.

Els arbres a la literatura i l'art

La figura dels arbres és força present tant en la literatura com en l'art producte del valor sagrat que tenen per als japonesos. Per il·lustrar aquesta afirmació presentarem, simplement, alguns exemples.

En el llibre *Makura no soshi* (Zhimbiev i Camarasa, 1997) que va ser escrit en el segle x i que podem traduir com *Notes de capçalera*, una dama de companyia al servei de l'emperadriu fa un repàs de la vida a la cort imperial de Kyoto i, a la vegada, ens deixa una preciosa crònica del paisatge nipó dels voltants de Kyoto. En un dels capítols d'aquest llibre, que fa un referència a un passeig, s'arriben a esmentar una vintena d'arbres diferents fet que ens demostra l'interès que despertava el seu coneixement a nivell popular.

En un altre relat antic, com en el cas del llibre *Sarashina nikki* que va ser redactat a principis del segle xi, que podem traduir per *Diari de Sarashima* i que també és un diari femení, s'esmenta que al camí de Kyoto fins al mar i a través de les muntanyes es podia caminar durant cinc dies sota els arbres sense veure el sol.

A nivell artístic l'arbre és un important element de representació tant a les mampares que separaven les estances dels palaus com en els famosos gravats sobre fusta, anomenats *Ukiyo-e*. Dos dels artistes més consagrats d'aquesta tècnica van ser Hokusai (1760-1849) o d'Hiroshige (1797-1858). Un exemple d'*Ukiyo-e* que volem destacar és un gravat del segle xvii del període Edo de Hishikawa Moronobu (?-1694) en el qual ens apareix l'escena de la festa del *Hamani*, on un grup de cortesans seuen sota un cirerer florit tot menjant i bevent i envoltats per teles, tot cercant la màxima comunió entre els cortesans i la bellesa de les flors de l'arbre.

Els arbres i la religió

La religió bàsica i més antiga del Japó és el xintoisme segons la qual les forces sobrenaturals anomenades *Kami* es veuen personificades en les espècies i elements de la natura. Hi ha tres tipus de *Kamis*: els que representen la natura, els dels llinatges i els dels individus. Els *Kamis* de la natura són els més antics i, per tant, els elements de la naturalesa com les muntanyes, les fonts, els rius, els boscos i arbres poden tenir un valor sagrat. Els boscos sagrats s'anomenen *chinju no mori* i normalment envolten els recintes religiosos. Per tant, al Japó, trobem muntanyes sagrades, com el mont Fuji, illes sagrades com la de Miyajima o boscos i arbres sagrats. Un dels exemples més espectaculars de bosc sagrat el trobem a l'illa de Yaku-shima, on hi ha els boscos de *Yakusugi*, és a dir: els boscos monumentals de cedre roig japonès. Només cal tenir present que aquests arbres poden arribar a tenir de 3 a 5 m de diàmetre, més de 30 m d'alçada i, majoritàriament són

mil·lenaris. El *Yakusugi* de més edat que ha estat identificat fa 25,3 m d'alçada, una circumferència a l'alçada del pit de 16,4 m i es calcula que té més de 7.000 anys (Zhimbiev i Camarasa, 1997). Un altre exemple de comunió entre la natura i la societat és el peregrinatge que es fa entre els boscos de la península Kii. També és interessant ressenyar el cas del santuari d'Ise que és el més important dels santuaris xintoistes del Japó on el *sakaki*, que és un arbre perennifoli de la família de les camèlies, ocupa un lloc central en la distribució dels edificis religiosos. D'altra part les branques del *sakaki* s'utilitzen en els rituals xintoistes, producte de la seva veneració com a arbre sagrat.

El budisme va ser introduït el segle VI i, tot i que va esdevenir la religió majoritària, va incorporar molts elements del xintoisme. Més endavant el budisme zen va aconseguir molta importància dins del Japó fet que va tenir gran transcendència en el valor dels elements naturals. Cal tenir present que s'arriba al Nirvana després de superar diferents estadis que tenen com a eix la contemplació i la meditació i en aquest sentit l'arbre i el bosc hi tenen un paper rellevant. Hem de recordar que Buda va asseure's sota l'ombra d'un Pipal (*Ficus religiosa*) per esperar la revelació divina. En aquest punt convé recordar que Buda deia que el bosc és un organisme únic que és font de gran bondat ja que no demana res i, en canvi, ens ofereix alimentació i protecció. També esmentava que els boscos són els millors llocs per a la contemplació ja que dins seu podem oblidar-nos de les nostres relacions materials i endinsar-nos en l'ordre natural, fet que ens atorgarà una major quietud mental. Per tant, pels budistes, el bosc esdevé un espai de pau i serenitat. Per aquest motiu en molts temples budistes –com el de Nara, on es troba l'estàtua de Buda més gran del món– se situen en el mateix altar i al costat de les estàtues de Buda, arbres plantats en testos de grans dimensions, en un clar acostament simbòlic a la realitat natural.

Producte de totes aquestes consideracions, tots els edificis religiosos, en menor o major mesura, incorporen elements naturals. Si comencem pel *tori* o pòrtic d'entrada a l'espai sagrat aquest, en moltes ocasions, pot situar-se enmig del bosc, d'un llac o del mar, com és el cas del santuari xintoista d'Itsukushima situat a l'illa sagrada de Miyajima on no es pot tallar cap arbre i on els cérvols circulen lliurement per tots els indrets. Aquest santuari que data del segle IX permet la prolongació de l'edifici sobre les aigües, resultat de concebre que la divinitat se situa entre el cel i la terra. Entre el Tori i l'edifici religiós en moltes ocasions apareix un passeig, en el qual els arbres tenen molta importància, ja que esdevenen veritables columnes situades a banda i banda del passeig que acompanyen el pelegrí. L'exemple més espectacular és l'avinguda d'entrada als santuaris de Nikko, anomenada *sugi-namiki*, formada per cedre roig japonès o *sugi*, i que van ser plantats en el segle XVI (foto 4). També el camí que hi ha entre el Tori que hi ha al llac Ashi i el santuari de Hakone està rodejat de majestuosos cedres japonesos. A l'esplanada de davant d'aquest santuari ens apareixen alguns exemplars mil·lenaris (foto 7). Convé tenir present que el *sugi* és l'arbre nacional del Japó i simbolitza la connexió cultural i religiosa amb la

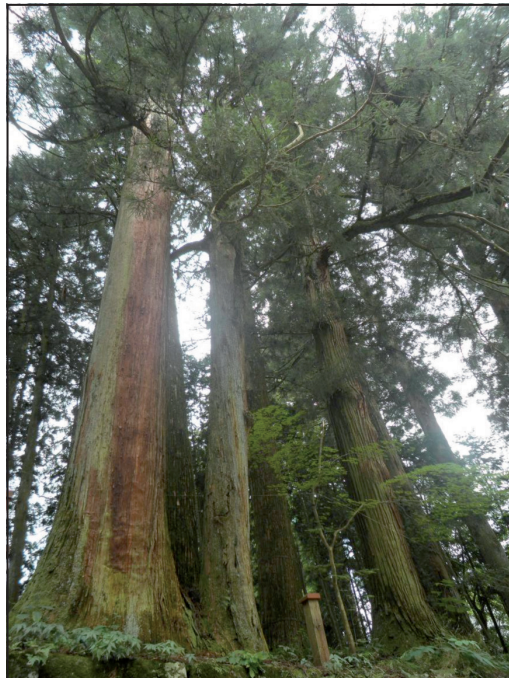
natura. Quan aquest arbre és molt vell s'anomena *Yakusugi*. El *sugi* és un arbre perennifoli molt alt ja que en ocasions pot arribar als 70 m d'alçada; posseeix uns diàmetres que sobrepassen els 4 m i la seva escorça grisenca i vermellova amb tires verticals és realment particular. Com que la seva fusta és força tova no estat massivament utilitzada per la construcció i aquest fet conjuntament amb la seva simbologia ajuda a entendre l'abundància d'aquest arbre en el Japó.

La majoria de les pràctiques religioses dels japoneses, tant en santuaris xintoistes com en temples budistes, són individuals; és a dir, les persones arriben i, primer de tot, es purifiquen amb l'aigua i encenen encens també a l'entrada del temple. Tot seguit es dirigeixen davant de l'altar i fan les seves oracions. En ocasions les pregàries que es demanen i que fan, majoritàriament, referència al benestar de la família o al desig d'aconseguir una bona feina es compren ja escrites sobre fusta o paper. Les inscripcions sobre fusta es penjen, en molts casos, al voltant d'arbres (foto 5) i quan són sobre paper es lliguen a les seves branques (foto 6). Aquests paperets de la sort que es venen en els santuaris i porten escrits els desitjos que volen que es facin realitat s'anomenen *Omikuji*.

En darrer lloc parlarem del reconeixement amb símbols xintoistes dels arbres sagrats producte de la seva edat o dimensions. En els santuaris xintoistes podem trobar arbres venerats que estant rodejats per una corda de palla d'arròs trenada que també és utilitzada per rituals de purificació i s'anomena *Shimenawa* (foto 7).

Fotografia 4. Passeig de Sugi-Namiki a Nikko.

En aquest passeig podem apreciar la majestuositat del *sugi* o cedre roig japonès.

Fotografia 5. Pregàries penjades al voltant d'un arbre sagrat al santuari Meiji de Tokio

Fotografia 6. *Omikuji* penjats en un dels cedres del passeig de Sugi-Namiki que porta als temples de Nikko

Fotografia 7. *Shimenawa* que rodeja en un dels cedres del temple xintoista de Hakone

Les festes socials al voltant de l'arbre

La festa del *Hamani* o de la floració dels cirerers és una festa molt esperada dins del costumari japonès. Al Japó s'ha celebrat des de fa més de 1000 anys l'arribada de la primavera amb la festa del *Hanami* o de l'observació de flors i coincideix sempre amb el punt àlgid del *Sakura* o floració dels cirerers. En l'apartat sobre els arbres a la literatura i l'art, hem esmentat un gravat del segle XVI on ja apareix la festa del *Hamani*, la qual antigament era una activitat de les classes poderoses, però que avui en dia és una festa molt popular.

La curta durada d'aquest fenomen, juntament amb la tradició del sintoisme –fortament lligada a la natura– recorda als japonesos la curta durada de la vida i la consegüent joia i sentiment de gratitud que s'ha d'expressar pel fet d'estar vius. També té influència en la celebració la tradició del budisme i el seu principi de *Mono no aware*, un terme utilitzat per a descriure la bellesa, la sensibilitat, l'emoció i el gaudiment per les coses petites o efímeres, la consciència de la caducitat i fugacitat de totes les coses i la lleugera sensació de pena agredolça que implica el seu consum.

Aquesta celebració consisteix en que les famílies japoneses es reuneixen sota els cirerers en flor, per llegir poesia, beure sake, cervesa o te verd i menjar-hi

a sota mentre es gaudeix de l'espectacle que no es podrà tornar a contemplar fins al proper any.

Una altra celebració social que té present l'arbre és la festa del cap d'any. En moltes cases japoneses es col·loquen dos pins al costat de la porta d'entrada. D'acord amb la tradició xintoista les forces divines o *kame* són dins de les branques dels arbres i d'aquesta manera s'atreuen els *kame* positius perquè beneixin la casa.

Conclusions

Al llarg d'aquest article hem repassat les principals relacions o vincles que té el poble japonès amb els boscos i els arbres. Des del nostre punt de vista hi ha dos elements que condicionen el tracte i la consideració que tenen els japonesos vers els seus arbres i boscos.

El primer és que la concepció i la pràctica religiosa està molt entroncada amb la natura. El resultat d'aquesta realitat és que els arbres, que formen part dels espais sagrats, són dipositaris de les pregàries de la població i són venerats per les seves dimensions i la seva longevitat. Cal tenir present que els edificis sagrats se situen, majoritàriament, enmig de la natura i les edificacions són de fusta. Per tant, es genera una perfecte harmonia entre els arbres i les edificacions del temple o santuari.

El segon és l'estima que té el poble japonès per la jardineria i la natura que els porta a festejar els canvis estacionals, com és el cas de la *sakura* o floració dels cirerers, a voler miniaturitzar els arbres i fer-ne *bonsais* per tenir-los a les cases i/o jardins, o simplement a voler passejar pels parcs de les ciutats i les nombroses muntanyes de la geografia japonesa amb esperit plàcid i contemplatiu.

No voldríem acabar aquest text sense tornar a posar de manifest, tal com dèiem a l'inici de l'article, que existeix una clara contradicció entre la notable conservació dels boscos japonesos i el fet que el Japó sigui un dels primers importadors mundials de fusta. Per tant, mentre el país atorga un caràcter sagrat a molts dels seus arbres, boscos i muntanyes, col·labora en la desforestació d'importants boscos tropicals i de coníferes boreals. Tanmateix, cal afegir que també hi ha un problema de rendibilitat de les explotacions forestals japoneses, davant el baix preu de la fusta importada.

Bibliografia

- AUTORIA VÀRIA (1997). “Els conflictes de gestió i els problemes ambientals”. En: FOLCH, Ramon [dir.]: *Biosfera*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 6.
- BERQUE, Augustin (1986). *Le sauvage et l'artifice. Les japonais devant la nature*. Editions Gallimard.
- [dir.] (1994). *Cinq propositions pour une théorie du paysage*. Editions Champ Vallon.
- (1995). *Les raisons du paysage de la Chine antique aux environnements de synthèse*. Editions Hazan.
- CAPELLA, Hugo; LOIS GONZÁLEZ C. (2002). “Geografía cultural: la gran desconocida”. *Boletín AGE*, núm. 34, p. 11-18.
- COSGROVE, Denis (2002). “Observando la naturaleza: el paisaje y el sentido europeo de la vista”. *Boletín AGE*, núm. 34, p. 63-89.
- JELICOE, Geoffrey & Susan (1995). *El paisaje del hombre*. Barcelona: Gustavo Gili.
- IMAIZUM, Yuji (2005). *Global Forest Resources Assessment. Country Reports. Japan*. Roma; FAO Forestry Department.
- NADKARNI, Nalini (2008). *Between earth and sky*. Berkeley: University of California Press.
- ORTEGA CANTERO, Nicolás (1988). *Geografía y cultura*. Madrid: Alianza editorial.
- (1998). “Paisaje y cultura”. En: *Paisaje y medio ambiente*. Valladolid: Universidad de Valladolid.
- PÁEZ DE LA CADENA, Francisco (1998). *Historia de los estilos en jardinería* Madrid: Istmo.
- ZHIMBIEV, B.; CAMARASA, J. M. (1997). “Les reserves de la biosfera a les laurisilves”. En: FOLCH, Ramon [dir.]: *Biosfera*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 6.